

REGION
KRONOBERG

Jonas Ericsson och Karin Johansson

Omställningsprogrammet närmare kronobergaren

Kartläggning patientutbildningar

2024-12-12

www.regionkronoberg.se

Sammanfattning

I omställningen till god och nära vård betonas vikten av att patienten ska kunna ta ett ökat ansvar för sin hälsa. För att kunna göra det krävs också kunskap om sitt tillstånd. Även om kunskap är mer tillgängligt för allmänheten numera så behövs det även riktad kunskapspåfyllnad för den enskilda patienten i form av pedagogiska insatser av olika slag. För att få en överblick av vad det erbjuds för utbildningsinsatser i verksamheterna gjordes denna kartläggning.

Resultaten var svåra att sammanställa, men gav en inblick i att inställningen till att erbjuda pedagogiska insatser varierar mellan olika verksamheter. Vissa ger enbart en muntlig information till patienten medan andra har ett stort utbud av patient- respektive närståendebildningar. Behoven ser naturligtvis olika ut mellan olika sjukdomstillstånd, men för att vi ska kunna ställa om hälso- och sjukvården från en hierarkisk kultur till ett teambaserat partnerskap med patienten behöver vi ge stöd till patientens kunskapsinhämtning.

Bakgrund och syfte

Inom Omställningsprogrammet närmare kronobergaren pågår ett delprojekt om att stimulera användningen av patientutbildningen ”Lära och bemästra¹”. Inom vissa verksamheter har den använts under flera år och har ibland benämnts ”Lärande café²”. Det är en modell där personer med snarlika sjukdomstillstånd träffas i studiecirkelform för kunskapspåfyllnad, dela med sig av sina erfarenheter och utveckla färdigheter att kunna leva med sin sjukdom. Den leds av ett ledarpar bestående av en vårdpersonal och en erfaren patientföreträdare med samma sjukdomstillstånd som deltagarna. Av olika skäl har det varit svårt att motivera vissa verksamheter att ta in denna patientutbildning i sitt vårdutbud.

Omställningen till en god och nära vård eftersträvar ett personcentrerat förhållningssätt i vården där patienten ska ges möjlighet att ta ett större ansvar för sin hälsa, vård och behandling. För att patienten ska känna trygghet och kunna öka sin hälsokompetens (benämnd *hälsolitteracitet*³ i vissa sammanhang) krävs kunskap och utveckling av färdigheter att hantera sin sjukdom. De terapeutiska interventionerna behöver således kompletteras med pedagogiska interventioner. För att få en uppfattning av vilken typ av patientutbildningar som redan förekommer i våra olika verksamheter bestämdes att vi ska skicka ut en enkät för att kartlägga detta.

¹ [Lära och bemästra, VGR](#)

² [Reflektion, insikt och ansvar -Lärandet i att leva med diabetes, K. Johansson](#)

³ [Svensk MeSH, medicinska termer](#)

Metod

Enkät skickades ut till verksamhetschefer inom hälso- och sjukvården 241031 – 241122. Ett par verksamheter fick möjlighet att svara därefter. Vissa vidarebefordrade enkäten till enheter och antalet respondenter ökade därmed.

Resultat

Ett flertal verksamheter besvarade inte enkäten. Av de som svarade var det en stor variation av hur mycket fokus man hade på patientutbildning i sin verksamhet. Se sammanställning av svaren nedan. Följande enheter/verksamheter besvarade enkäten:

Akutkliniken	Medicinklin. Enhet 3
Allmänpsyk. Barn och unga	Medicinklin. Enhet 4
Allmänpsyk. Enhet 1	Medicinklin. Enhet 5
Allmänpsyk. Enhet 2	Medicinklin. Hematologi
Allmänpsyk. Enhet 3	Medicinmott. LL
Barn- och ungdomshälsan	Primärvårdsrehab
Barn- och ungdomsmott.	Psykosmott.
FTV Kansli	Rättpsyk. regionklin.
FTV Lenhovda-Alstermo	Vc Achima Care Växjö
FTV Norr	Vc Achima Care Älmhult
FTV Rottne-Braås	Vc Birka
FTV Tingsryd-Ryd	Vc Braås, Lenhovda, Rottne
Habiliteringen	Vc Falken
Habiliteringen Barn och unga	Vc Läkarhuset
Integrerad beroendemott.	Vc Skärvet
Klinisk patologi och cytologi	Vc Söder
Lasaretsrehab	Vc Teleborg
Läkemedelsenheten	Äldrepsyk. enheten
Medicinklin. Dialysen	Ögonkliniken
Medicinklin. Hjärtmott.	Öron-, näsa-, halsklin.

Till vilka sjukdomstillstånd erbjuder ni patientutbildningar?

Astma och kol: 9 st
Cancer: 1 st
Demenssjukdom: 4 st
Diabetes: 11 st
Graviditet, förlossning och nyföddhetsvård: 1 st
Gynekologi: 1 st
Habilitering: 3 st
Hjärt- och kärlsjukdom: 6 st
Hud- och könssjukdomar: 1 st
Infektionssjukdomar: 2 st
Intensivvård: 0 st
Kirurgisk behandling: 1 st
Nervsystemets sjukdomar; smärta: 4 st

Njur- och urinvägssjukdomar: 1 st
 Palliativ vård: 0 st
 Psykisk hälsa: 15 st
 Reumatiska sjukdomar: 2 st
 Rörelseorganens sjukdomar: 5 st
 Stroke och TIA: 0 st
 Tandvård: 5 st
 Ögonsjukdomar: 2 st
 Öron-, näsa- och halssjukdomar: 2 st
 Övervikt och fetma: 7 st

Utbildningar vi erbjuder individuellt:

ADHD	Epilepsi	Psykisk hälsa
Affektskola	Ett självständigt liv	PTSD
Användning av hörapparat	Graviditet	Rörelseapparatens sjukdomar
Artros	Hjärtskola	Rörelseträning vid bettfysiologiska besvär
Astma/KOL	Hörsel	Smärta
Bipolär	Inhalationsteknik	Sömn
Celiaki	Injektionsteknik	Syn
Coagucheck	Klimakterie	Tandvårdsprofylax
Demens	Kost	Tobaksavvänjning
Depression	Levnadsvanor	Ångest
Diabetes	MS-skola	Ögonsjukdom
Eksem	Njursjukdom	Övervikt och fetma

Utbildningar vi erbjuder i grupp:

ADHD-skola	Depression	Parkinson
ADHD-föräldrastöd	Diabetesutbildning	PTSD
Affektskola	Epilepsi-föräldrastöd	Reumatologiskola
Affekt-föräldrastöd	Familjestöd (tandvård)	Smärtskola
AKKtiv (kommunikation)	Fatigueskola	Sorggrupp
Allergi	IMR (återhämtning)	Sprutfobi
Artrosskola	Int. funktionsnedsättning-föräldrastöd	Stresshantering
Astma-/KOL-skola	Klimakterie	Sömnskola
Bipolär	Mindfulness	Tinnitus
BVC-föräldraskap	Mjölkskola (Neo)	Tobaksavvänjning
Coagucheck	NECT (självstigma)	Ätstörning
Cool Kids (ångest 8-12 år)	Obesitas	
DBT-färdighetsträning	Osteoporosskola	

Utbildningar där patienter eller tidigare patienter medverkar som resurs och på vilket sätt de medverkar:

ADHD-grupp	Depressionsgrupp	Vardag i balans (psykiatri)
Artrosskola	Fysisk träning (psykiatri)	
Bipolärutbildning	Njursjukdomar (dialys och transplantation)	

Vilka sjukdomstillstånd saknar ni patientutbildning för?

Affekt för tonåringar	Gynekologi	Periimplantit
Astma/KOL	IBD (infl. tarmsjukdom)	Stroke
Autism	Kariessjukdom	Tvångssyndrom
Beteendeproblem-föräldrastöd	Kortisolskola	Ångest för tonåringar
Bettfysiologi	Osteoporos	Övervikt och fetma
Demens	Parkinson	
Flimmerskola	Parodontit	

Analys

Intentionerna i God och nära vård (SOU 2020:19⁴) och det personcentrerade förhållningssättet är att patienten ska vara delaktig i besluten om sin egen vård och därmed också kunna ta ett större ansvar för sin hälsa. En kulturförändring pågår och kunskapsstöd för personalen har utvecklats för att påverka den nödvändiga attitydförändringen. Parallellt med detta betonas även vikten av att utveckla *patientens kunskapsstöd*, det vill säga att patienten får en ökad kunskap och utvecklar färdigheter att hantera sin hälsa, sjukdom eller funktionsnedsättning. De pedagogiska insatserna för den enskilda patienten kan med fördel finnas med i Dokumenterad överenskommelse (tidigare benämnt ”patientkontrakt”).

Patientens rätt till delaktighet samt rätt till information finns med i vår lagstiftning (Hälso- och sjukvårdslag 2017:30⁶, Tandvårdslag 1985:125⁷ samt Patientlag 2014:821⁸) sedan många år tillbaka. För att öka patientens hälsokompetens räcker det oftast inte med information. I exempelvis Norge finns patientens rätt till kunskap och färdighetsträning (läring og mestring) inskrivet i lagstiftningen⁹. Enligt de fritextsvar vi

⁴ [SOU 2020:19 God och nära vård](#)

⁵ [Patientens kunskapsstöd, Sydöstra sjukvårdsregionen](#)

⁶ [HSL 2017:30](#)

⁷ [TL 1985:125](#)

⁸ [PL 2014:821](#)

⁹ [Mestring.no](#)

har fått ser vi en stor variation på om man anser att patientutbildning ska vara en del i sin verksamhets vårdutbud eller inte.

Vilken typ av patientutbildning som erbjuds varierar också. Utöver information (muntlig och skriftlig) och instruktion, erbjuds ”skola” som oftast sker i föreläsningsform. Vissa har även patientutbildning i form av färdighetsträning för att lära sig att leva med sin sjukdom eller funktionsnedsättning. Goda exempel finns där personer med samma sjukdomstillstånd medverkar som föreläsare eller ledare.

Olika typer av pedagogiska insatser kan behövas beroende på var i vårdkedjan patienten befinner sig. Vid ett nydebuterat sjukdomstillstånd behövs kunskap och instruktioner, medan i ett senare förlopp behövs mer träning i att utveckla färdigheter. Pedagogiska insatser av olika slag behöver dock erbjudas i såväl sjukhusvård, primärvård, kommunens hemsjukvård som i civilsamhället/patientorganisationer.

Stöd och behandlingsplattformen på 1177¹⁰ består av både terapeutiska och pedagogiska insatser. Vissa är nationellt framtagna och vissa har vi utvecklat själva. Digitala utbildningar är en tillgång för många, men dock inte för alla personer eller alla tillstånd.

Vid genomgång av Region Kronobergs antagna personcentrerade sammanhållna vårdförlopp¹¹ (för närvarande 31st) rekommenderas pedagogiska åtgärder i de flesta fall i det nationella vårdförloppet, men vilken typ av utbildningsinsats skulle behöva preciseras lokalt.

Vissa har svarat att de inte har tillräckligt patientunderlag för att bedriva en viss patientutbildning. I många fall kan säkert flera enheter gå samman för ett större upptagningsområde och även profilera sig där en viss typ av patientutbildning erbjuds på en enhet och en annan patientutbildning på en annan enhet.

I takt med att allt mer avancerad vård kan bedrivas i hemmet ökar behoven av stöd och kunskap för närstående. Även om anhörigstöd omfattas av SOL-lagstiftningen behöver hälso- och sjukvården även fokusera på att utveckla *närståendes kunskapsstöd* för att underlätta deras ovärderliga roll.

¹⁰ [1177 stöd och behandling](#)

¹¹ [Personcentrerade och sammanhållna vårdförlopp](#)

Rekommendationer

Förutom att verka för en lagändring i HSL, TL och PL där patientens rätt till kunskap och utveckling av färdigheter att leva med sin sjukdom klargörs, rekommenderas följande:

- Tydliggöra verksamheternas ansvar att erbjuda pedagogiska insatser.
- Patientens kunskapsstöd behöver stärkas för att öka patientens hälsokompetens och därmed kunna ta ett större egenansvar.
- Likaså behöver pedagogiska insatser för närstående erbjudas i större utsträckning då allt mer vård kan bedrivas i hemmet.
- Rekommenderade patientutbildningar bör läggas till i varje vårdförlopp för Region Kronoberg, förslagsvis via respektive processledare.
- 1177 stöd och behandling bör utökas med fler digitala patientutbildningar.
- Patientföreträdare kan med fördel involveras i patientutbildningarna, exempelvis som i Lära och bemästra.
- Patientens och närståendes kunskapsstöd bör tas upp i Dokumenterad överenskommelse., dvs vilka pedagogiska insatser som vården och patienten kommit överens om.